

Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Doktori Iskola

2015

Márton Enikő

Témavezető: Somody Péter DLA

Doktori disszertáció címe: „**Szín-terek a külső és a belső kiterjedések határán**”
-Személyes valóságrepresentációk a 2009–és 2012 közötti alkotói folyamatban-

Doktori disszertáció tézisei:

- A képzőművészeti alkotás tudatosan vagy tudat alatt visszatükrözi az alkotó külső és belső tereihez való viszonyát.
- Az alkotás az alkotó által észlelt külső és belső terek dialógusának helyszíne, határa. Itt a (belső) észlelés és gondolat a (külső) materiális médiummal folytat párbeszédet az alkotói folyamat során.
- Az alkotásaim belső pszichés folyamatok kivetülésének, illetve külső avagy belsőként érzékelt terek egymáshoz való közelítésének a színtere.

A dolgozat a külső és belső terek határán vándorolva helyeket keres fel, melyek az alkotói szándék térbeni érvényesítésének kiterjeszhető médiumáról szólnak. A gondolati és pszichés terekről és térérzetekről, melyek valós életbeni szín-terek kulisszái közt születnek meg és közelebből az alkotói szándékot a valós térrel kapcsolják össze. Az alkotói folyamat immateriális részéről, melyet a folyamat lenyomataiként keletkező alkotások és arról a nézőben keletkező érzetek demonstrálnak. Arról az alkotói szándékról, mely terekben gondolkodik, érez és cselekszik, továbbá látogatóját is meginvitálja ezekbe a terekbe. Terekből indul ki, vagy tereket rendel az indíttatásaihoz. Ezzel együtt az alkotó által észlelt minőségek tereit kapcsolja össze, választja szét, rendezi és szervezi össze, újabb egységeket alkotva, -megalkotva a saját valóságát. A rendezés minőségétől függően egyben más-más pszichés tartalmakkal operál.

A különböző térbeli kapcsolódási lehetőségekre szeretném ráirányítani a figyelmet melyet a “külső és a belső terek határa”-ként fogalmaztam meg. Tereket, mint viszonyítási rendszereket jelölök meg és köztük magát a kapcsolatot -vagy

nevezhetjük választéknak is-, az átjárás helyét és módját biztosító részt is tematizálom a pszichés tér és a reális tér viszonylatában, a vonal szimbolikus- és annak a geometrikus alkalmazásai formájában, élve annak a kötelékekre vonatkozó asszociatív lehetőségeivel. Összességében a tér észlelésének individuális jellegét hangsúlyozom.

A dolgozat felépítésében azt a vezérelvet követtem, mely változatos perspektívákból teszi az olvasóját érzékennyé az amúgy nehezen megfogható témára. Tárgyalom a téma filozófiai és pszichológiai vonatkozásait, így a térfelfogások alakulásától indítva, az emberek közti viszonyokban jellemző kötődések és kapcsolódások fejlődésén át -melyek minden korban reális színterekben zajlanak az emberi élet során- a kapcsolódások alakításának eszközeként a közelség és a távolság szabályozását, mely mechanizmus az emberi észlelésben a „külső” és „belső” kategóriáinak kialakulását is mozgatják. Képzőművészeti példákkal illusztrálom a témát, mint a “helyet”, Fred Sandbacknek és Olafur Eliassonnak egyes alkotásait külön kiemelve. Ezeken a munkákon keresztül a belső- és a külső terek határa a műalkotás észlelésében, mint folyamatban lokalizálható. Ezzel a lehetőséggel, hogy magára az észlelési aktusra irányítódik a figyelem ezeknél a munkáknál, érzékennyé teszik a befogadót az észlelés egyedi jellegére, melynél fogva hangsúlyozódik a külső és belső terek határának szubjektivitása is. Zárásként a saját alkotásaimon keresztül mutatom be az általam érzékelt, személyes külső és belső terek egymáshoz való viszonyának alakulását. Ezen belül különös hangsúllyal a környezeti terek visszatükröződésére is kitérek az alkotásokban, továbbá ezekben a vonalnak, mint absztrakt geometriai elemnek a valós terekhez és emberi kapcsolatokhoz való viszonyára.

Külső és belső terek alatt az alkotó külsőként avagy belsőként észlelt valóságának beazonosítható tartalmait értem. Külső teret jelenthet bármi amit az alkotó külső valóságként fog fel, például a teste, környezete tárgyai, műterme, lakóhelye, szobája, háza, városa, országa, más emberekkel való találkozásának helyszínei...és így tovább. Belső terekre lehet példa a nem látható, képzeletbeli, gondolati, vagy lelki, pszichés tartalmak. Mindezen, vagyis bármiféle belsőként

avagy külsőként érzékelt és észlelt lehetséges tartalomhoz a tériséget mint jelzőt rendeltem hozzá, annak érdekében, hogy erősítsem azt a szempontot, hogy bármilyen érzékelt tartalomnak, függetlenül a külső vagy belsőként való megélésétől, már csak annál fogva is, hogy létezését érzékeljük, -hiszen megéljük azt- téri vonatkozásai vannak. Bárminek, aminek a létezését regisztráljuk, függetlenül annak élettelteliségétől-mint minőségtől-, egy adott időbeliség és térbeliség is társul, hiszen az észlelés és érzékelés időben és térben lezajló folyamat. Az észlelés és az érzékelés, így az alkotó alkotói folyamata során történő észlelés és érzékelés is, ami a külsőként avagy belsőként való megélést eredményezi individuális pszichés folyamat eredménye és a pszichológia tudományterületén tematizálható jelenség. Esztétikai érték kategóriát nem képez, a műalkotás minőségét nem határozza meg. Az alkotó alkotásokon keresztül kanalizálódó észlelésbeli élményei a műtárgyakon nyomon követhető, hiszen tudatos de tudattalan tartalmak is visszatükröződnek ezeken, melyek az alkotót foglalkoztatják-azok pedig mindig valamilyen megéléssel kapcsolatosak.

A külső és a belső terek határán megfogalmazott témát a térfelfogások változásával összevetve a kortárs képzőművészetben értem leginkább tetten, a térérzékelés számára érzékenyített területen. Ezen belül is a (észlelési-)határok kérdésével foglalkozó szegmensben. Ennek a megjelenése és fokozatai különfélék és műfajonként eltérőek.

A festészetben a 20. században indult el ez a folyamat, a kép addigi termélység-illúziókeltő lehetőségétől lecsupaszítva, a síkszerűség hangsúlyozásakor, mint tisztán festői műfaji sajátosság előtérbe helyezésével. Ezzel elhatárolódván más kifejezési formáktól. Később a térfelfogások változásával az anyagszerűség és műfaji átjárások a festészet határterületeként a három dimenzióba kilépő térfestészetet is legitimalizálták. A szobrászatban a valós terekből kiindulva az észlelési lehetőségek tágítása vált célponttá.

Vannak alkotások, melyeknek esetében a befogadó a külső -és belső terek egymáshoz való viszonyát az alkotó által tudatosan tematizálva élheti meg. Erre jó példa Olafur Eliasson 2010-ben Berlinben, a Martin Gropius Bauban megrendezett

kiállítása. Ennek már maga a címe is, „Innen Stadt Außen“ - célirányosan magán viseli a témával való foglalkozást. A kiállítás kifejezetten érzékelésbeli szituációkat teremt, melyek javarészt arra ösztönzik a befogadót, hogy újragondolja a megszokott orientációs rendszerét. Olyan észlelési szituációk megteremtésével dolgozik az alkotó, melyek bár természeti élményekkel kapcsolatosak, mégis az alkotásbeli kontextusuk jelentésrétegeinek visszafejtése már összetettebb kihívást jelent a befogadó számára. A munka saját magához vezeti vissza a befogadót, melynél fogva témája épp az észlelés és érzékelés individualitása lesz. A festészet területéről több példát is hozva, a határok kérdésével való foglalkozást emelem ki. Itt jól érvényesül a külső és belső terek dilemmájá, mely a pozitív-negatív tér, az előtér-háttér, a valós tér és az illuzórikus tér közt húzódó feszültségben nyilvánul meg. A „szobrászat“ területéről Fred Sandback munkáin keresztül tematizálom a belső és külső terek észlelésének egyeztetését, aki a vonal, illetve vonalasság tematikáján keresztül ragadja meg a jelenséget. A vonalra és annak kifejezésbeli lehetőségeire bővebben is kitérek, ugyanis annak filozofikus karaktere változatos jelentésbeli rétegzettséget kínál, mely a saját munkásságomra is termékenyítőleg hatott. Hogy hogyan, azt külön fejezetben tárgyalom az alkotásaim „szín-terei“ cím alatt.

Témámhoz tartozóan elméleti szempontból a filozófia térelméletekkel foglalkozó részét rokonítom, és azon belül is a fenomenológiai irányt, melyek közül Gaston Bachelard francia filozófus „Térpoétika“ című művét emelem ki. A téma nehezen megfogható jellege ellenére segítenek azok a társtudományok, melyek leíró jellegüknél fogva karakteresebbé tudják tenni a jelenséget. Elmélkedések a tér felfogásának lehetőségeiről erősen szenzibilizálnak a külső-avagy belsőként érzékelt terek tematikájára. Bachelard szerint a *külső* és a *belső* terminusai a töredezettség vitáját elevenítik meg. A *pozitív* és a *negatív* dialektikáját. Vagy mint az *igen* és a *nem*, az ellentétességét hangsúlyozzák. Ezt egy filozófus a *létezés* vagy a *nem létezés* kérdésköréhez kapcsolná gondolatiságát illetően. Mindenesetre a szétválasztásról szól, melynek a legmélyebb metafizikája a geometriában gyökerezik, vallja Bachelard, hiszen a geometria az ami tériségét ad

a gondolatoknak. A *külső* és a *belső*, a *kint* és a *bent* ellentétessége mögött a *nyitott* és a *zárt* metaforái állnak, melyek egész rendszereket képesek modellezni. A zárt és nyitott pozíciói geometriai elképzeléseket, struktúrákat takarnak. Bachelard azt vallja, hogy az ember a nyitási és zárási mozgások között mintegy félig nyitott létezőként van jelen.

A pszichológia területéről az emberi kapcsolatokon belül lejátszódó közelség és távolság szabályozásának dinamikája kerül bemutatásra, mely az individuális megélés és igények háttérindokait szemlélteti. A szimbiózist és a szeparációt a pszichológia, mint két pólus közti távolság szabályozásának jelenségét mutatja be, melyet a kapcsolatokban a folyton ismétlődő közelítés és távolodás jellemez. Ennek a dinamikáját a kötődéelmélet részletezi. M. Peciccia pszichodinamikus hipotézise szerint él bennünk egy szimbiotikus és egy szeparált én, ezek mint különböző kifejeződési formái az ének, két különböző szempontot jelenítenek meg az énünkkel kapcsolatban. Stern kutatásai szerint az újszülött, az élete első napjától kezdve két állapot között ingázik: az anyával való szimbiózis és a tőle való leválás állapotai között. A szimbiózis és a szeparáció állapota két oldalát képezi a pszichés fejlődésnek. M. Peciccia feltételezése szerint a felnőtt énünk is két dimenzióban él: az egyik a tudatalatti szimbiotikus, ahol a beleézés és az identifikáció az uralkodó, a másik pedig a szeparáció dimenziója, ahol a tudatos különválás, a magát a másikkal való szembehelyezés állapota jellemző. Ha mindkét dimenzió kölcsönösen integrált a személyiségünkben, akkor egy egységes én-ről beszélhetünk. Minden egyes emberi találkozásnál, egy külön álló én-ként állok egy másik külön álló énnel szemben és cserélek információkat. De nem csak a tudatos és egyben szeparált énem szintjén, hanem tudat alatt is cserélődnek információk, a szimbiotikus dimenzióban, és a másik akkor a szimbiotikus énem tükrévé is válik, benne újra magamra találok.

Hogy mennyire van *kint* vagy mennyire van *bent* az alkotó a saját *belső* világában, és ennek tényét hányan látják és alakítják tudatosan az alkotásuk során, nem kerül listázásra. A dolgozat a teljesség igénye nélkül egy területre irányítja rá a figyelmet és tesz kísérletet az érzékennyé tételére az érzékelés során

a külső avagy belsőként való megélésnek a lehetőségére. Mely adott esetben akár alkotóként akár befogadóként viszonyulunk egy helyzetben, saját állapotunkat és külvilághoz való viszonyunkat tükrözi, és visszavezethet saját magunkhoz.

A témakijelölés a külső-avagy belsőre vonatkozólag csak egy lehetőség az érzékelés szempontrendszerében. Azért esett erre a választásom, mert személyes igényem volt mind az alkotásokban mind a magánéletemben a határok letapogatása. Ezalatt egyrészt szimbolikusan a saját képességeim, lehetőségeim, tudásom, érdeklődéseim, kitartásom, stb. határainak érzékelését értem, másrészt ténylegesen az alkotói folyamat során az anyagválasztásnak a kép határának, a munkával való kapcsolatteremtés minőségének a szempontjait is. Ennélfogva megengedtem magamnak a nyitást, a műfaji határok közti átjárást is jóváhagyva. Kitoltam a határait ami korábbi festő-identitásomat tágítva befogadta a festék és vászon használatán túl a valós térben való gondolkodás eszközelehetőségeit is, továbbá a hétköznapi élet tárgyhasználatából is jónéhány idézetet. Elkezdtek a határok ezáltal összemosódni a való élet terei és a művészeti terek között és ez az összemoshatóság, vagy összetéveszthetőség azóta is egyfajta gondolati izgalommal tölt el. Esztétikai ihletettségu, színek és formák egymáshoz való arányulásáról szóló érdeklődésem kiterjedt a legkülönbélebb általam érzékelt terekben való orientáció alapjául, és változtatott át helyszíneket az inspiráció és töltekezés forrásává, avagy ösztönzött számomra ingerszegény helyzeteknek a színekkel való feltöltésére, alkotásra. Külső és -belső világ tereinek egymással való harmonizálása, egyensúlyba hozása vált témámmá. Az alkotó által érzékelt terek, helyek és helyzetek, avagy kontextusok, -általam poetikusan megfogalmazott meghatározó jellegű "szín-terek" alakulása az interperszonalitás szintjére visszavezethetők és tükröződnek az alkotásokban.

A személyes emberi kapcsolataimban való orientáció tereinek megteremtésére, illetve személyes belső terekben való orientálódás eszközeként használok a geometrikus formát, mint kifejezésmódot az emberi kapcsolataim utánérzéseként. Ez egyfajta távolságvételt is jelentett a belső pszichés eseményektől. Általában a magam más emberekhez való viszonyában történő

távolságvétel és közeledés témájában került erre sor.

A dolgozat során a következő megállapításokat tettem:

1. Határookra szükség van, azok helyzetének a mozgathatóságának a lehetőségét a műalkotásnak biztosítani kell a pszichés természetű egyensúly és fejlődés érdekében. A határok kifejeződnek az alkotó aktusban, amikor a művész a maga belső világát szembesíti a külső anyagi-tapasztalati környezettel. Ezáltal az alkotás határjelenséggé válik, a munka maga pedig a határvonalat mutatja meg a belső pszichés és a külső környezeti világ közt.
2. A vonal szimbolikus határ, az orientáció eszköze külső és belső terek közti kapcsolatrendszerben – elválasztó és egyben különböző terek kapcsolódásainak is helye.